

BÁCSKAI ÉJSZAKÁK — SZENTELEKY KORNÉLLAL

Déavári Zoltán, ez a csupatűz, csupalobogás szabadkai jóbarát nyár elején járt Erdélyen az Üzenet üzenetével: idézzem fel a folyóirat részére hajdani találkozásaimat Szentelekyvel, hiszen augusztusban lesz negyven esztendeje, hogy a mártonhegyi szanatóriumból Szivácra hazatérő »vajdasági Kazinczy« visszaadta testét az anyaföldnek. S amint egész élete kötelességteljesítés és példaadás volt, ezzel tette halálát is cselekedetté. Ő akkor délre jött Budapestről, én pedig északra mentem, azt a folyóiratot megalapítani, amelynek címét és legbensőbb tartalmát már a Kalangya egyik rovata hordozta: Láthatár. Az egész magyar valóság látóhatára, s ebben nemcsak a környező államokba szakadt magyar szellemi élet ismertetése volt mint reális célkitűzés, hanem a velük együtt élő népek szellemi élete is, mert határok ide, határok oda: ezekkel a népekkel nekünk magyaroknak békességben kell együtt élnünk, s a békeség felé vezető út első feladata a kölcsönös megismerés és megismertetés, amint ezt Szenteleky egykori közép-európai folyóiratának terve is bebizonyította. Sajnos, ez a folyóirat azóta sem valósult meg; álom maradt, amelynek megvalósulása azonban legfeljebb késhet, de el nem maradhat. S ezeket az álmokat együtt szőttük Szentelekyvel és irodalmi levelezésében oly sokat emlegetett és idézett szerb barátainkkal. (Veljko Petrovićtyal, Todor Manojlovićtyal és az akkor még fiatal és lelkes Mladen Leskovaccal, hogy csak néhány nevet említek.)

A halálosan beteg Szentelekynek nem sokkal a vég előtt sikerült Budapestre, a mártonhegyi szanatóriumba eljutnia, előzőleg azonban még létrehoztuk a Kalangyának azt a számát, amelyet a PEN dubrovnikai világtalálkozóán osztottunk szét a világ minden tájáról egybeseregülő írók között. Ebben a számban a szerbhorráton kívül négy világnyelven hirdettük meg a jugoszláviai magyar irodalom létezését és vehettünk részt ugyanakkor abban a harcban, amelyet az írók a világ sötét erői ellen vívtak, és pedig győzedelmesen. (Ernst Toller ünneplése, s a németek és Marinetti megfutamodása.) S hogy mi, vajdasági magyar írók is részt vehettünk azon az emlékezetes kongresszuson, ezt — le kell itt szögezni — a Jugoszláv PEN Clubnak köszönhetjük, a »szellem katonáinak« (hogy Kosztolányi szavaival éljek), akik velünk egy fronton álltak a felgomolygó Ostobaság viharfelhőivel szemben. Szentelekyt már súlyos betegsége akadályozta, hogy Dubrovnikban ott lehessen, s nekem ez volt utolsó kézfogásom és immár csak lélekben való találkozásom vele; előzőleg még Szivácra búcsúztam el a mártonhegyi szanatóriumba indulása előtt. Amikor pedig én, jugoszláviai tizenkét éves emigrációm után hazatértem, ő épp akkor utazott vissza haza — meghalni, de ezzel is példát mutatni.

Fiatalkorában az ember többnek s nagyobbnek látja az előtte álló időt, mint amilyenek az később bizonyul; összezsugorodik, eltörpül. Még diákkoromból élnek bennem a verssorok, melyekkel Ady idézi múltba sülyedt emlékeit: »majd húsz év mélységnyire megkövült lelkemben feküsznek«, olvastam szinte fogvacogató csodálkozással, s most ugyanilyen ámulattal látom, milyen közel van, mennyire szinte tegnap a negyven év előtti idő, amikor Kornél távozott erről a világról, én pedig belevágtam második életembe, amelyből azóta harmadik és negyedik élet is lett, s benne van az az öt esztendő is, amikor mint »bűvsij csilovjek« halottnak tekintettem magamat, és síremléknek azt a Borsos Miklós-szobrot, a szomorúan elmerengő »köszület«, amely házam mellett áll és szinte az öröklétet testesíti meg. Az idő, minél inkább múlik, annál inkább eltörpül, megsűrűsödik, viszont a benne rejlő évek, időszakok megnövekszenek, kiterjednek, s azt bizonyítják, hogy az életben valóban minden relatív, téren és időben az, s így az a nem sokkal több mint fél évtized, amelyet Szentelekyvel közös munkában töltöttem, sokszor úgy tűnik, mintha negyven évnél is több volna, mert annyi tartalom él benne. S így jövök rá, hogy csak a cselekvés nélkül, tétlenül töltött évek száma sok, csak az ilyen idő hosszú, míg a tartalmat nyert időt az évek száma csak tömöríti, megmarad, eleven ereje nem múlik el, elnyeri az időtlenség koronáját.

S ha ma arra gondolok, hogy abban a jó fél évtizedben hányszor és mikor találkoztam Szentelekyvel, akkor öt mindig éjszaka látom, akár Szivácon, akár Újvidéken, Szabadkán, Bécsen vagy Becskerekén találkoztam vele, mert nekünk mindig a bácskai éjszakáinkból, az álmok idejéből kellett órákat lopnunk, hogy közös álmainkról, álmaink valóra váltásáról tanácskozzunk. Első, szellemi találkozásaink 1927-ből datálódhatnak, amikor Szenteleky Debreczeni Józseffel együtt a *Bazsalikom*, az első szerbhorvát lírai antológián dolgozott, én pedig a *Kévét*, a vajdasági magyar költők első nyilvános seregszemléjét állítottam össze, s ekkor kértem tőle verseket az 1928-ban megjelenő magyar lírai antológia számára. Csak amikor a két antológia megjelent, csak akkor találkoztunk először személyesen, Újvidéken, fenn a Duna fölött, a kamenicai dombon álló kis villában, amely Szattler Mátyás doktor tulajdona volt, s ahol felesége, Szattler Katinka fogadott bennünket. Ez az irodalomért rajongó asszony annak idején a legnagyobb európai írókkal levelezett, s hogy maga is verseket írt, azt csak jóval később tudtam meg. Ma is őrzöm egy versét, amelyben szinte megjósolta tragikus halálát. Mert férjével és svájci iskolákat végzett fiatal lányával, Évával együtt azon a valóban testet-lelket dermedt éjszakán tűnt el, amelyet »razzia« néven ismernek az újvidékiek, amikor az elvakult katonai hatalom milliomdszor és újra bebizonyította, mennyire tébolyult és mennyire nemzetközi, még akkor is, ha nacionalista ürügyek címén öldökölt.

Ez volt hát első találkozásunk ott, Kamenicán, ahol a szerb költészet aranyelkű »sárkánya«, Zmaj Jovan Jovanović nyugszik. Ez is este történt és az is, amidőn először kerestem fel Ószivácon a község közepén álló kúriaszerű házban, ahol orvosi rendelője volt, s ahol valóban nagyasszonyi megjelenésű édesanyja, s a boltozatos kapu alatt szelíd, jámbor komondora fogadott, a vacsorát pedig Anna szolgálta

fel, aki a házvezetőnöje volt. Mert Szenteleky, az orvos, reggeltől estig lótot-futott, betegek keresték fel, és ő járt el betegekhez, éjszaka is, lázasan is, én pedig, aki akkoriban indítottam a Képes Vasárnapot, majd az abból kisarjadó Vajdasági Írást, rendszerint a Bácskát jártam, szerveztem, olvasókat toboroztam, mert akkor még mi dotációk nélkül adtuk ki lapjainkat, könyveinket, és a szerkesztőnek két vers megírása, a lap nyomdába adása, tördelése közben bizony hetenként legalább négy napon át úton kellett lennie, ha azt akarta, hogy lapja megjelenjék. Így járogattam én csaknem kéthavonta Szivácra, s mindig éjszaka tárgyaltunk Szentelekyvel, kovácsoltuk terveinket, hogy azután — alig egy-két órai alvás után — a hajnali vonattal induljak vissza Újvidékre, avagy Szabadkára, ahol a Fischer család nyomdája volt.

Akkorjában persze én is a világorradalom azóta romantikusnak bizonyult lázában égtem, erről tanúskodnak a húszas és harmincas évek elején írt expresszionista verseim is; éppen ismerkedésünk előtt jártam a desszai Bauhausban, Walter Gropius, Moholy Nagy műhelyében (oroszhallgatók is voltak ott), lelkesedtem a Piscator-Bühne előadásain (Hoppla, wir leben), s dehogysis hittem volna, hogy sor kerülhet olyan tömegőrületre, mint amilyent Hitler náciizmusa produkált. Az *Úgy fáj az élet* szelíd lelkű költője csak csendesen bólingatott, kicsit merengő pillantásokat vetett rám, de mihelyt arról volt szó, hogy cselekednünk kell, és neki kell a vajdasági magyar irodalom élére állnia, pillanatig sem habozott. Hogy lelke mélyén mennyire forradalmár volt ő is, azok a versei bizonyítják, melyeket már a Kévének adott, s amelyeket később írt a Vajdasági Írásnak és a Kalangyának, no meg az *Isola Bella* legbelsőbb, nagyon is internacionalista mondanivalója. Mi akkoriban Tamás Aladárék 100%-át igyekeztünk titokban terjeszteni, s Kassákot, Majakovszkijt idéztem, míg ő sokkal szelídebben Dante sorait morzsolgatta, a napot, holdat és csillagokat mozgó szeretetet, de egyben megegyeztünk: egyetlen kis nemzetöredéket sem szabad nyelvi jogaitól megfosztani, minden népnek szabadságot kell adni, minden gyarmatot megszüntetni és minden néppel megtalálni a békés együttélés síkját. S a proletár íróknak, a proletkult híveinek (Haraszi Sándornak, Laták Istvánnak, Somogyi Pálnak) mindig előbb adott helyet az általa szerkesztett folyóiratokban, mint a tehetségteleneknek bizonyult »jobboldaliaknak«; a tehetség mércéje volt az első nála és csak ezután következett a mondanivaló. »A tehetségtelenségnek nincs mondanivalója«, hangoztatta, s noha »széplélek« volt, az esztendők folyamán sokkal inkább »baloldalinak« bizonyult, mint akár a gyengébb tehetségű »balosok«.

Ha Becskereken találkoztunk, rendszerint Borsodi Lajosnál s a mindig annyira világos látású Várady Imrénél jöttünk össze, velük együtt tárgyaltunk a Vajdasági Írás, majd később a Kalangya ügyeit. Újvidéken még az olyannyira elfogult Koráni Elemér piébánost és Vilt Vilmos főorvost is közelebb tudta hozni a baloldal irodalmi eszméihez, s ő volt az, aki vállalta, hogy az akkori képviselőket, dr. Deák Leót és a szabadkai Strelitzky Dénest is felkeresi, hogy »puhítsa« őket — nem sok sikerrel. Emlékszem, hogy egyik zombori útja után arról számolt be (1928-ban), hogy Deák Leó, a zombori takarékpénztár, a két nőegylet és jó néhány földbirtokos részéről mindössze havi ezer dinárt

ajánlott fel a Vajdasági Írásnak »támogatásként«. (Egy újságíró fizetése akkor havi 2000 dinár volt.)

Legkedvesebb s legjobb hangulatú találkozásaink csaknem mindig Óbecsén zajlottak le, dr. Draskóczy Ede irodalombarát házában. Draskóczyék vendégszobájában nem egyszer szálltunk meg ketten s az esti beszélgetéseket csaknem a hajnali vonat indulásáig folytattuk; ő Verbász felé, én meg Újvidék irányába utaztam.

A harmincas évek elején ő vetette fel a gondolatot, hogy irodalmi társaságot kellene alakítani, hátha az jobban összekovácsolná az írókat és olvasókat is. A társaság névadójává Vitkovics Mihályt, a pesti Kazinczy-triász szerb tagját ajánlotta, s ez persze a magyar urak többségénél heves ellenzésre talált. Ezzel is azt akarta elérni, hogy magyarok és szerbek jobban egymásra találjanak, de akkor még a szerbek körében is erősebb lángú volt a nacionalizmus, semhogy ezt megértsék. Kútba is esett a terv és nem valósult meg soha, nem bizonyult másnak, mint éjszakai beszélgetések elröppent szavának.

Itt valahol, ott valahol... hajdani bácskai éjszakákban hol itt, hol ott összehajoltunk néhányan, vagy akár csak ketten, s ezekből a beszélgetésekből mindig született valami terv, valami tett, nem világrengető, de maradandó. Ezt őrzik a Vajdasági Írás, A Mi Irodalmunk, s végül az olyan életerősnek bizonyult Kalangya és a harmincas évek elejének jugoszláviai magyar könyvkiadása. De a kirepítő, a melengető fészek sokáig, nagyon sokáig Szivácon volt, ahol egy magányos, köhécselő orvos írta, frogatta a leveleket a világ minden tája, szerb és magyar írók felé. »Apostolok küldettek«, írtam akkoriban egyik serkentő versemben, s ezek között az első ő volt, Szenteleky Kornél, akinek teste a bácskai földet táplálta, s azt táplálja a szelleme ma is.

S jólesik tudni, hogy újabb nemzedékek őrzik és megőrzik hagyatékát és emlékezetét.

Érdliget, 1973. október